

Типологія творчих умінь майбутніх учителів музики та педагогічні умови їх ефективного формування

Юй Пен¹

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1270-7700>

У статті розглянуто проблему формування в майбутніх учителів музики творчих умінь. Здійснено класифікацію творчих умінь за виконавсько-інтерпретаційними, вербально-герменевтичними, музично-продуктивними, методико-практичними категоріями. Обґрунтовано педагогічні умови формування творчих умінь: особистісну і психологічну готовність студентів до свідомого й наполегливого оволодіння означеним феноменом; налагодження міжпредметних зв'язків та координації прикінцевих вимог з фахових дисциплін щодо сформованості комплексно-творчих умінь; забезпечення взаємозв'язку та інтегрованості творчих умінь на засадах органічного поєднання художньо-емоційної та креативно-логічної компоненти в процесі формування в майбутніх учителів музики музично-творчих умінь.

Ключові слова: майбутній учитель музики; творчі вміння; класифікація творчих умінь; педагогічні умови.

Вступ. Досягнення сучасними фахівцями різних галузей компетентності, самостійності мислення й творчої активності – це вимога сьогодення, викликана складними цивілізаційними процесами. Головними з них є інформаційний та технологічний вибухи, глобалізація, яка призвела до суттєвих змін у національно-освітніх системах, їх інтернаціоналізації, активізації мобільності студентів, поширення наукових контактів і міжнародної співпраці педагогічних працівників закладів вищої освіти.

Діяльність викладачів у таких умовах з необхідністю потребує від них орієнтації в гуштині інноваційних здобутків, здатності адаптуватись до нових вимог, постійно здійснювати фахове самовдосконалення, проявляти творчу винахідливість і креативність. Ці вимоги стосуються і майбутніх учителів музичного мистецтва, їхньої здатності відповідати на виклики сучасності в мистецькому полі завдяки набутій професійній компетентності, розвиненим творчим здібностям, оволодіння різноманітним творчим умінь, які стають важливим підґрунтям їхньої конкурентоспроможності та успішної викладацької діяльності.

Мета та завдання дослідження. Мета статті – аналіз різновидів творчих умінь, яких має набувати майбутній учитель музичного мистецтва та обґрунтування педагогічних умов їх успішного формування у студентів.

Результати дослідження. Враховуючи те, що існують різні трактування понять уміння, навички та їх співвідношення, зазначимо, що вміння розглядаємо як готовність особистості успішно виконувати певну діяльність у різних ситуаціях і обставинах, що ґрунтується на набутих знаннях і навичках. Під навичками будемо розглядати комплекс дій, координація яких завдяки багаторазового повторення доведена до автоматизації і їх застосування не потребує деталізованої уваги.

Звідси виходить, що навички є результатом діяльності репродуктивного типу і самі по собі творчими бути не можуть. Натомість існують навички, володіння якими закладає підґрунтя творчого вміння творити в процесі музичної діяльності та уможливають досягнення творчих результатів.

Під творчими вміннями розуміємо здатність застосовувати набуті знання й навички в нових умовах, новими способами, з метою отримання якісно нових матеріальних та духовних цінностей суспільного значення (Морзе, 2004; Пономарев, 1976). Проблема творчого розвитку особистості та формування творчих умінь є предметом уваги таких науковців, як Р. Гільман, В. Загвазінський, І. Зязюн, Є. Ільїн, В. Кан-Калки, Н. Кічук, В. Моляко, С. Сисоєва та ін.

Особливості творчого розвитку майбутніх учителів музичного мистецтва вивчали Жень Сіньян, С. Ковальова, А. Линенко, Т. Стратан, І. Топчієва, Н. Ткачова, Хуан Яцянь та ін. У їхніх працях розглядаються питання здатності майбутніх учителів до інтерпретаційно-творчої діяльності, ціннісні аспекти їхньої творчої самореалізації, оволодіння навичками імпровізації та творчої обробки музичного матеріалу, вдосконалення педагогічної креативності в процесі фахової підготовки тощо.

¹ аспірант Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Питанням типології музично-творчих умінь приділили увагу Н. Кьон і С. Шип. Наслідуючи їхні настанови, виділимо такі різновиди їх прояву в діяльності вчителя музики: виконавсько-інтерпретаційні, вербально-герменевтичні, музично-продуктивні, методично-практичні. Розглянемо ці різновиди музично-творчої діяльності більш докладно.

Сутність виконавсько-інтерпретаційних умінь є творчою за своєю природою, адже інтерпретація є процесом винаходу оригінального індивідуалізованого трактування художнього задуму, авторської ідеї та її реалізації завдяки визначення й варіювання музикантом засобів виконавської виразності.

Відзначимо, що формування виконавсько-інтерпретаційних умінь студента відбувається за умов його цілеспрямованого спонукання педагогом до самостійної пошукової діяльності, роздумів і усвідомлення принципової неоднозначності художнього сенсу твору, потенційної варіативності його трактування й виконавського втілення. Такий підхід унеможливорює так зване «настаскування», досить розповсюджене в широкій музично-педагогічній практиці, яке полягає в нав'язуванні викладачем юному музиканту власного бачення особливостей виконання певного твору. Зрозуміло, що формування виконавсько-інтерпретаційних умінь потребує застосування інтерактивних технологій, постановки проблемних питань.

Не менш важливо, щоб оволодіння студентом здатності до самостійної інтерпретації твору постійно вдосконалювалось на засадах поглиблення його знань щодо історико-культурного середовища, в якому творив композитор, впливу на його індивідуальний почерк національних традицій, світоглядних та мовленнєвих особливостей художніх напрямів, панівних на той час тощо. Створення студентом власної інтерпретації твору передбачає і набуття ним уявлень щодо виконавської манери, властивої співакам відповідного стильового періоду, здатності до порівняльного аналізу варіантів його виконання різними вокалістами і на цих засадах досягнення стильової ідентичності, пропущеної через власне сприйняття й досвід виконавської інтерпретації творів.

Особливість творчих умінь герменевтичного спрямування полягає в тому, що вони є формою інтелектуального осмислення і вербального пояснення сприйнятого. Їх прояв може виражатися, на нашу думку, в діяльності рефлексійно-аналітичного, просвітницько-інформаційного та педагогічно-спонукального спрямування.

Рефлексійно-аналітичний різновид герменевтичного аналізу є важливим способом і необхідною умовою проникнення виконавця в замисел твору, «розкодування» тексту, усвідомлення та успішного втілення його художньо-образного змісту. Цілеспрямоване звернення до самоаналізу своїх почуттів, поєднане зі знанням закономірностей устрою музичного мовлення й музичних феноменів стає запорукою вдосконалення здатності майбутнього виконавця до більш глибокого трактування й художньо-досконалого виконання твору.

Важливу роль у цьому процесі відіграє вербальне визначення внутрішніх переживань і вражень, адже, за висловом німецького лінгвіста Августа Шлейхера, мислення й мова так само тотожні, як зміст і форма. Отже, вербальний самовияв своїх вражень і почуттів, що виникають у результаті сприйняття й аналізу музичного твору у поняттях, метафорах, порівняннях, є важливим способом їх поглиблення, уточнення, закріплення в свідомості. Зрозуміло, що це непросте завдання не повинно підмінитися формальними дефініціями, відомими штампами і ярликами, тому надзвичайно важливою є настанова студентів на виявлення власних почуттів та їх самоаналіз. Крім того, важливо формувати у студентів усвідомлення того, що художньо-цінний твір унікальний як цілісний феномен, який виникає в результаті синергії всіх його складників. Уточнення реципієнтом своїх особистих вражень дозволяє досягти логічності і чіткості у викладі своїх думок і почуттів, а звідси – і донести бажану інформацію до інших.

Результати цих роздумів стають незамінними в музично-просвітницькій діяльності: адже сенсом останньої є прищеплення слухачам/учням здатності до повноцінного переживання й розуміння художньої сутності музичних явищ, активізації в них музичних переживань.

Різновидом інтерпретаційно-просвітницької діяльності можна вважати і інтерпретацію, яка має педагогічну спрямованість і передбачає врахування викладачем особливостей сприймання музичного твору його вихованцями, їхню мотивацію до більш глибокого пізнання твору, який розучується, доповнене педагогічними порадами і завданнями, що спрямовані на більш глибоке занурення студента у його художню атмосферу й створення ним власного інтерпретаційного варіанта.

Акцентуємо, що з цією метою викладач має відкривати перед майбутнім виконавцем багатозначність художнього сенсу музичного феномену, спонукати до створення віяла інтерпретаційних варіантів і засобів їх втілення та обґрунтування найбільш адекватного й художньо переконливого. Важливим наслідком оволодіння вміннями здійснювати педагогічно спрямовану інтерпретацію має

стати здатність майбутнього фахівця самостійно інтерпретувати твори, а визначати виконавські засоби їх втілення та ставити й вирішувати виконавсько-технічні завдання, пов'язані з оволодінням фонаційною технікою тощо.

Творчі вміння майбутніх учителів музично-продуктивного характеру стосуються значного комплексу видів діяльності – у сфері музичного виконавства, організації слухання музики й розвитку музичного сприйняття школярів, оволодінні методами розвитку в них музичних здібностей і формування співочих навичок.

Розглянемо, якими виконавсько-творчими вміннями має оволодіти майбутній учитель музики. Нагадаємо, що, не зважаючи на те, що на сьогодні в шкільній практиці широко використовуються різного виду відео-записи музичних творів завдяки зверненню до соціальних мереж Інтернету, програми YouTube, «живе» звучання незамінне як з погляду безпосереднього емоційного впливу на слухачів, так і з урахуванням завдань, які, здебільшого, потребують акцентування на певному фрагменті, а звідси – і на його виокремленні з безперервного музичного потоку. Натомість нерідко ці твори вирізняються складною фактурою, тому існує потреба у вмінні її переробляти, спрощувати – із збереженням характерних гармонічних, ритмових особливостей і загального характеру.

Не менш важливим для вчителя музики є вміння створювати акомпанемент до пісенних мелодій, добираючи його гармонічну основу самостійно або за цифровкою, або іншими позначеннями, а також варіювати фактуру, досягаючи динамічного розвитку у творах куплетної форми, транспонувати їх відповідно до особливостей діапазону школярів, пропонувати власні вправи і розспівування для вирішення поточних завдань.

Почасти вчителю доводиться аранжувати пісенну мелодію для вокального ансамблю, шкільного хору. Таке аранжування потребує вміння творчо використовувати набуті навички класичної гармонізації в хоральній фактурі для створення двох- трьох-голосних партитур з використанням елементів поліфонії тощо. Крім того, вчитель музики має володіти вмінням імпровізувати: ця здатність може стати йому в пригоді під час розучування із школярами ладових і ритмових вправ, створення інтонаційних прикладів на розспівування. Визначимо також роль творчих умінь, пов'язаних із володінням сучасними звуковими технологіями, що стосуються обробки й переробки музичного матеріалу за допомогою комп'ютерних програм, створення фонограм до пісенних мелодій тощо. Заслужують на увагу загально-педагогічні творчі вміння, їх формування, спрямоване на підвищення рівня готовності викладачів до вдосконалення науково-методичного забезпечення музично-освітнього процесу та впровадження інноваційних методів в освітній процес.

Отже, тепер музичною педагогікою накопичено значний арсенал форм і методів стимулювання й формування творчих умінь у майбутніх викладачів музики в зазначених напрямках, натомість їх впровадження у реальний освітній процес потребує створення відповідних педагогічних умов, які мають сприяти подоланню труднощів і негативних тенденцій, яких не позбавлена сучасна реальність.

В обґрунтуванні першої педагогічної умови виходимо з того, що творча діяльність майбутнього вчителя музики є складним особистісним утворенням, яке базується на психологічному підґрунті, пов'язаному із зацікавленістю студентів музично-творчим процесом, потребою в самореалізації, самовдосконаленні та визнанні своїх здобутків, які сприяють їхній умотивованості і спонукають до активних пізнавальних і творчих дій.

Акцентуємо, що оволодіння навичками, на яких вибудовується діяльність творчого типу та вміння їх використовувати, є досить складними, їх здобуття вимагає наполегливої праці, здатності долати тимчасові невдачі й об'єктивні перешкоди на шляху постійного саморозвитку і здійснення пошуково-творчої та музично-продуктивної діяльності. Необхідними передумовами їх формування є також такі особистісні риси, як розвинені творче уявлення, музичні здібності, креативність та високий рівень самостійності майбутніх фахівців.

Отже, першою педагогічною умовою визначено наявність особистісних властивостей майбутніх учителів музики, які свідчать про їхню психологічну готовність до свідомого й наполегливого оволодіння творчими вміннями. У створенні зазначеної умови суттєву роль відіграють наявність у викладацького складу освітнього закладу настанови на втілення студентоцентрованого підходу до організації занять, царина діалогічного, демократичного стилю спілкування, встановлення доброзичливого психологічного клімату.

Враховуючи те, що творчі вміння, якими мають оволодівати майбутні вчителі музики, мають комплексно-інтегративний характер, а їх складники формуються у процесі вивчення різних дисциплін,

другою педагогічною умовою вважаємо налагодження міжпредметних зв'язків та міждисциплінарної координації у формуванні й оцінюванні якості фахової підготовки.

В обґрунтуванні третьої педагогічної умови успішного формування творчих умінь у майбутніх фахівців маємо враховувати те, що творчість у художній сфері має специфічні відмінності від її прояву в галузі наукової творчості і потребує різного підходу до їх формування. Перший тип творчості розкривається через уміння уявляти нові або самостійно комбінувати набуті музично-слухові уявлення, створюючи музично-художні образи, насичувати їх певними засобами виразності. Другий тип творчості найбільш повно розкривається через поняття «креативність», під якою розуміють, за Я. Пономарьовим, інтелектуальну активність, результатом якої є створення нових продуктів, а його основу складає дивергентне мислення (Джо Гілфорд) яке відбувається одночасно в різних напрямках і дозволяє створювати різні варіанти розв'язання задач. Враховуючи ці відмінності, важливо забезпечити їх взаємне доповнення і взаємовплив, здатність мобілізувати здобутки власного музично-художнього і науково-пошукового досвіду та їх інтегрування в процес набуття професійно-творчих умінь діяльності, розробляти гнучку стратегію творчого самовдосконалення й мобільну програму інноваційно-творчих дій.

Отже, третьою педагогічною умовою визначаємо забезпечення взаємозв'язку та інтегрованості творчих умінь виконавського, мистецько-герменевтичного та методико-практичного спрямування на засадах органічного поєднання художньо-емоційної та креативно-логічної компоненти в процесі формування в майбутніх учителів музики музично-творчих умінь. Забезпечення зазначених педагогічних умов має сприяти підвищенню ефективності набуття творчих умінь майбутніми вчителями музики.

Література

Зязюн І. А. Інтелектуально-творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія. Київ : Віпол, 2000. С. 11-57.

Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. СПб.: Питер, 2009. 390 с.

Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджено Постановою МОН України В. Г. Кременем 20 грудня 2000 р.)

Морзе Н. В. Інформаційні технології в навчанні: навч. посіб. Київ, Видавнича група BHV, 2004. 240 с.

Моляко В. О. Психологічна теорія творчості. *Обдарована дитина*. 2004. № 6, С. 2-9.

Олійник С. В. Творчий потенціал вчителя музики як педагогічна проблема. *Вісник Житомирського пед. ун-ту*, 2003. № 11. С. 78-80.

Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика. Москва, Педагогика, 1976. С. 29-33.

Typology of creative skills of future music teachers and pedagogical conditions for their effective development

Yu Peng²

*State Institution «South Ukrainian National Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky», Odessa, Ukraine*

The article analyses the problems related to the development of future Music teachers' creative skills; the classification of varieties of creative skills that are necessary for a future teacher of Musical Arts and the substantiation of the pedagogical conditions for their successful development are specified. The essence of the concepts "skills", "abilities" and "creative skills" has been clarified. Acquisition of skills is associated with the result of mastering coordinated actions of a reproductive type. Creative skills are considered as the ability to apply the acquired knowledge and skills in non-standard conditions, in new ways, in order to obtain qualitatively new, socially significant material or spiritual values. The varieties of creative skills that are typical for the activities of future teachers of Musical Arts are characterised, their classification being based on their analysis. As a result, these categories of creative skills are distinguished: performing-interpretative, verbal-hermeneutic, musical-productive, methodological and practical. The forms of their implementation in the process of interpreting and performing musical works, interpreting their artistic and figurative meanings from the pedagogical point of view, creating musical and creative products in the forms of arranged musical material, its scientific and pedagogical creativity have been determined. The pedagogical conditions for the successful development of the future Music teachers' creative skills have been grounded. They include: presence of

² Post-graduate student at the State institution "South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky"

personal attributes which ensure person's psychological readiness for conscious and persistent mastery of creative skills; maturity of the teaching staff of the pedagogical institution to demonstrate their attitude towards the implementation of the student-centred approach to organising classes; a dialogical, democratic style of communication; creation of a psychologically comfortable psychological climate. The complex and integrative nature of creative skills explains the importance of enhancing systemic interdisciplinary connections and interdisciplinary coordination in the process of training students as the second pedagogical condition for the formation of their creative skills. The substantiation of the third pedagogical condition is based on the analysis of two types of creativity: artistic-figurative and intellectually-creative and the need to achieve their organic combination and interpenetration in the activities of a Musical Arts teacher. The solution to this condition provides the ability of future specialists to mobilise the achievements of their own musical, artistic and scientific searching experience, integrate them in the process of acquiring professional and creative skills, developing a flexible strategy for creative self-improvement, expanding areas and ways of applying innovative and creative actions. The creation of these pedagogical conditions is to facilitate the effectiveness of the acquisition of creative skills by the future teachers of Music.

Keywords: future teacher of Musical Arts, creative skills, classification of creative skills, pedagogical conditions.

References

Il'in, Ye.P. (2009). *Psikhologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti* [Psychology of creativity, creativity, giftedness]. St. Petersburg: Peter [in Russian].

Kontseptsiya rozvytku dystantsiynoyi osvity v Ukrayini (zatverdzheno Postanovoyu MON Ukrayiny V.H. Kremenem 20 hrudnya 2000 r.) [The concept of development of distance education in Ukraine (approved by the Resolution of the Ministry of Education and Science of Ukraine VG Kremen on December 20, 2000)] [in Ukrainian].

Molyako, V.O. (2004). *Psykhologichna teoriya tvorchosti* [Psychological theory of creativity]. *Obdarovana dytyna – A gifted child*. Vols. 6, pp. 2-9 [in Ukrainian].

Morze, N.V. (2004). *Informatsiyni tekhnolohiyi v navchanni* [Information technology in education]. Kyiv, BHV Publishing Group [in Ukrainian].

Oliynyk, S.V. (2003). *Tvorchyy potentsial vchytelya muzyky yak pedahohichna problema* [Creative potential of a music teacher as a pedagogical problem]. *Visnyk Zhytomyrs'koho ped. un-tu – Bulletin of Zhytomyr ped. un-tu*, Vols. 11, pp. 78-80 [in Ukrainian].

Ponomarev, Ya.A. (1976). *Psikhologiya tvorchestva i pedagogika* [Psychology of creativity and pedagogy]. Moscow, Pedagogy, pp. 29-33 [in Russian].

Zyazyun, I.A. (2000). *Intelektual'no-tvorchyy rozvytok osobystosti v umovakh neperervnoyi osvity. Neperervna profesiyna osvita: problemy, poshuky, perspektyvy* [Intellectual and creative development of personality in the conditions of continuous education. Continuing professional education: problems, searches, prospects]. Kyiv: Vipol, pp. 11-57 [in Ukrainian].

Accepted: June 10, 2020

